

LOW AND ORDER

חוק וסדר

ניצב-משנה סוזי בן-ברוך, המכללה לביטחון לאומי

הביקורת על העדפת מערכת המשפט בישראל את הגישה ה"סלחנית" על פני "גישת הצדק", הולכת ומתחזקת בישראל * קולות אלה קוראים להחמיר עם עבריינים קטינים ולשפטם כבגירים, ללא יחס מיוחד של שופט * לעומת זאת, מחקרים רבים מצביעים על העובדה, שההחמרה עמם מביאה דווקא לאחוזים גבוהים של רצדיביזם * שתי גישות. מטרה אחת

הביקורת על העדפת גורמי הטיפול והשיקום ומערכת המשפט בישראל את הגישה ה"סלחנית" על-פני "גישת הצדק", הולכת ומתחזקת ברחוב הישראלי. הביקורת המתמשכת באה לידי ביטוי, לא אחת, גם מפי דרג מקבלי ההחלטות, החרדים להתפתחותה של האלימות, בהעדפתם את "היד החזקה" על פני זו הקיימת, את העדפת ההרתעה על-פני הגישה הטיפולית, הנחשבת ל"סלחנית", ומאפשרת עליית מדרגה בפשיעה. קולות אלה קוראים להחמיר עם עבריינים קטינים ולשפטם כבגירים, ללא יחס מיוחד של שופט, הנוהג כעובד סוציאלי, בשל גישתו השיקומית. מבחינתם - סוג העבירה וחומרתה הם הקובעים את מידת העונש.

בשנות השבעים, בעקבות גל העלייה בעבריינות הנוער בארה"ב, העלו חוגים שמרניים שם סוגייה זו לסדר היום הציבורי. הם קראו ל"חוק וסדר" בחברה האמריקנית, ויצאו בקמפיין תקשורתי גדול תחת הכותרת: "real crime-real time". כוונתם הייתה, שיש לשפוט כל מי שמבצע עבירות של מבוגרים, כעבריין בגיר, גם אם הוא קטין. הקמפיין לווה בכינוי בני-הנוער "חיות טרף" (הכינוי ניתן ע"י הקרימינולוג פרופ' ג'ון דילוליו מאוניברסיטת פרינסטון, שפרסם תיאוריה בדבר צמיחתו של "זן עברייני צעיר" חדש ומדאיג). באותה תקופה, שבה לא אפשר החוק בארה"ב לבתי-המשפט להטיל על צעיר מתחת לגיל 21 עונש מאסר מעל חמש שנים וחצי, גאתה פשיעת הנוער, ובאווירה חמה זו נשפט הנער וילי בוסקט, בן חמש-עשרה בלבד, על שרצח שני נוסעים ברכבת התחתית בניו-יורק. אירוע זה, על רקע הכינוי "חיות טרף" והקריאה לשינוי חקיקת העונשין לנוער, היווה הזדמנות למקבלי ההחלטות בארה"ב, לחולל שינוי מהפכני בחוקי

הנוער, שאמור להביא להרתעתם באופן משמעותי של העבריינים הצעירים. שינוי חקיקה זה מאפשר לשפוט ילדים בני שלוש-עשרה שנים ומעלה, אשר מעורבים בעבירת רצח, בבית-משפט למבוגרים. כך גם קטינים בני ארבע-עשרה שנים ומעלה, אשר מעורבים בעבירות חמורות מסוג פשע. כיום, כעשרים אחוז מבני-הנוער בארה"ב נשפטים בבתי-משפט לבגירים. השינוי הביא גם לכרסום ממשי במעמדו של בית-המשפט לנוער, אשר סימל עד אז את הגישה הטיפולית-שיקומית, המהווה "מורה דרך" אחרון, בניסיון השיקום של הקטין המעורב בפלילים. זאת, במגמה לממש, בטרם ענישה, את כל דרכי הטיפול האפשריות.

פוטנציאל לשיקום

הנחת עבודה זו מושתתת על ההיגיון, המקופל בחוקי הנוער בישראל, הרואה בכל קטין פוטנציאל לשיקום, ולחזרה למעגל הנורמטיבי. על-פי גישה זו, כל קטין עבריין הוא תוצאה של נסיבות, שאם ניתן יהיה לשנותן בהצלחה, ייפתח בפניו חלון הזדמנויות ראוי. החברה תרוויח אותו כאזרח, ותמנע את כניסתו ל"סטטיסטיקת העבריינים", המהווים עליה נטל, גורמים לה נזק, ומערערים את בטחונו האישי והציבורי של האזרח.

זווית ראייה זו לא עולה תמיד בקנה אחד עם סביבה, הכורעת תחת נטל הפשיעה, מואסת ב"יד הרכה", ורואה בה חולשה שיש לשנותה. (עדות לכך ניתן למצוא ברצח הנערה מעיין ספיר ז"ל. הרוחות אז געשו נוכח הפשע החמור, אחד מארבעה מקרי רצח, שאירעו בשבוע אחד. הרשעתו של בית-המשפט את הנאשם הקטין בהריגה, עוררה סערת רוחות, ותגובות קשות נשמעו בקרב הציבור. מתן גזר-דין תקדימי - עשרים שנות מאסר - "הרגיע" את מתנגדי "היד הרכה" של בתי-המשפט בארץ).

מחקרים רבים מצביעים על העובדה, ששפיטתם של בני-נוער בבית-משפט רגיל, על-פי אמות מידה הנהוגות בבגירים, מביא, דווקא, לאחוזי רצדיביזם גבוהים יותר, שכן הקטינים שוהים בכלא במחיצת בגירים, ו"חיים" באווירה, המעודדת את השתלבותם בחברה הבגירה. מסתבר, אם כן, שמודל החיקוי לא פוסח על בתי-הכלא, וכך גם צורך ההישרדות של כל "דייריו". ממצאים אלה, המצביעים על כשלון השיטה, מביאים למסקנה, כי הענישה הפלילית בבית-משפט רגיל, גורמת לעבריין הקטין לתחושת תסכול, לאי קבלתו אחריות על מעשיו, לאימוץ התנהגות עבריינית, לניתוק הקשר עם משפחתו ועם הקהילה שחי בה, ולתחושת איבוד הסיכוי לרכישת השכלה ולהשתלבות בחברה בעתיד.

איחוי ופיצוי

מחקרים נוספים על פשיעת נוער מצביעים על כך, שהגורם המכריע, אשר מונע את המשכיות העבירה אצל קטין הוא ודאות תפיסתו וענישתו, ולא חומרת העונש שיוטל עליו. ממצא זה מוביל לחשיבה, המתבססת על ההבנה, שפשיעת נוער, הפוקדת לאחרונה גם את "בני הטובים", למרות שירדה בהיקפיה (בכמות התיקים), עלתה במספר העבריינים. העבריינות הפכה ל"חברותא" גדולה יותר מבעבר. מכיוון שהבעיה היא חברתית רב-מימדית, הרי שהפתרונות לה הם מערכתיים ולא נקודתיים קצרי מועד, כתכניות המניעה, המביאות בחשבון את סביבת הילד ושיתופה, לצד תכניות שיקום והליכי "צדק מאחה". הליכים אלה של "צדק מאחה" לקטינים עוברי חוק, שאומצו על-ידי משטרת-ישראל מהמודל המופעל בניו-זילנד, מבוצעים בשיתוף פעולה פורה עם שירות המבחן לנוער, בעידוד בית-המשפט לנוער, ומוכיחים, שזו היא דרך ראויה למעורבות הקהילה, עד להשבתו של העברייין הקטין למעגל הנורמטיבי. מפגש מיוחד כזה של הנער עם קורבנו במסגרת גישור פלילי, שנועד לאיחוי ולפיצוי, מביא את הנער להכרה במעשיו ולחרטה עליהם, תוך נכונות לקחת אחריות ולפצות את הקורבן. זאת, לאחר מפגש מרתק, שנערך בין הפוגע לנפגע, בנוכחות חברי קהילה, שנוטלים חלק גם בהמשך ההליך. למרות כל זאת, עדיין יש הגורסים, שחלה על החברה החובה, להרחיק ממנה גם את העבריינים הצעירים, בשל סכנתם לציבור, שראוי שיהיה לו ביטחון אישי וביטחון ציבורי. כאן מושם הגבול בין זכות הציבור לחיות בשקט ובביטחון, לבין חובתו להשתתף בשיקום העבריינים שבקרבו. לטענתם של אלה, יש לשפר את דרכי השיקום בכלא, ולאפשר את יציאתו של העברייין לחברה, רק לאחר שקיבל, הרחק מהציבור, את כל מה שאפשר לתת לו לשם כך.

* הערת המערכת - נצ"ם סוזי בן-ברוך כיהנה עד לא מכבר כראש מחלקת נוער באח"מ. היום היא מדריכה במכללה לביטחון לאומי, ומשמשת יו"ר הוועדה היישובית במרכז השלטון המקומי.